

Козинець О.Г., к.і.н., доцент, зав. кафедри теорії та історії держави і права, конституційного права юридичного факультету ННІ права і соціальних технологій *ЧНТУ*

НОВОХЕТСЬКЕ ЦАРСТВО. ІСТОРІЯ ВИНИКНЕННЯ

Вивчаючи та досліджуючи виникнення розвитку давніх держав ми можемо простежити виникнення і розвиток багатьох предметів і явищ сучасного суспільства. Хетське царство – одне з найцікавіших, і в той же час найменш досліджене царство Стародавньої Передньої Азії, яке залишило чіткий відбиток у правовій культурі людства. Нажаль, відомостей з того часу збереглося дуже мало, тому деякі питання залишаються і сьогодні недослідженими.

Над вивченням Хетського царства працювали такі вчені як В. В. Струве, І. М. Дьяконов, Я. М. Магазінер, Дж. Маккуїн, О. Р. Генрі, Е. А. Менабде та ін.

Предметом дослідження є виникнення та розвиток Хетського царства, зокрема, період Новохетського царства (середина XV – початок XII ст. до н.е.).

На початку XIV ст. до н.е. відбувається відродження Хетського царства, пов'язане з діяльністю одного з найвидатніших хетських царів Суппилулиуми, дипломата, здатного полководця, далекоглядного політика. Уміло використовуючи сприятливу міжнародну ситуацію, що склалася в Передній Азії у зв'язку з ослабленням могутності Єгипетського царства, касситського Вавилону, держави Митанні, Суппилулиума нарощує військову міць Хетського царства.

Він зміцнив кріпосними спорудженнями ряд хетських міст, і, насамперед, столицю Хаттусу. Спочатку він направив зброю проти царства Арцава. Використовуючи дипломатію, Суппилулиума поставив під свій контроль сильну державу Киццуадна. Видавши заміж за царя Хайаси свою дочку, Суппилулиума закріпився на південних схилах Південно-Понтійських гір і одержав доступ у гірський район, багатий металами, у тому числі й залізом.

Суппилулиума скористався ослабленням зовнішньополітичної активності Єгипту в часи Ехнатона й активно втрутився в міжусобну боротьбу дрібних князівств Східного Середземномор'я. Хети проникали на Середземноморське узбережжя аж до Йордану, поширюючи свій політичний вплив на ці райони, що раніше тяжіли до Єгипту [1].

При другому спадкоємці Суппилулиуми царі Мурсилі II (бл. 1340 р. – 1305 р. до н.е.) Хетська держава ще більше підсилюється. Головні військові події в цей період розгорнулися в південно-західній частині Малої Азії, де склалася небезпечна коаліція на чолі із традиційним супротивником хетів – царством Арцава. Хетам удалося послабити коаліцію й залучити на свою сторону правителів Південної Фрігії й Лікії, а також місто Мілаванда (Міле-Ват, пізніше Мілет). Однак, у цілому, вона залишалася досить сильним суперником. Рішучий бій між військами арцавської коаліції й хетами відбувся в місті Вальми в Південній Фрігії. Військо Арцави було розбито. Цар Арцави і його спадкоємець бігли в сусіднє царство Аххіява, а хетські війська захопили місто Апасу (пізніше Ефес) і вийшли до берегів Егейського моря. Арцава потрапила в залежність від хетського царя. Більша частина Малої Азії перейшла під владу хетів. Це був апогей військової могутності великої Хетської держави [2].

Однак уже наприкінці правління Мурсили II зовнішньополітична обстановка в Передній Азії ускладнилася. При войовничих фараонах XIX династії Мережи I і особливо при Рамзесі II Єгипет зміцнив свою військово-політичну могутність і почав серію воєн за повернення областей Східного Середземномор'я. Спалахнула запекла боротьба двох великих держав того часу – Єгипетської імперії й Хетської держави – за перевагу в Передній Азії. Один із рішучих боїв відбувся при Кадеше, в 1296 р. до н.е., де єгипетська армія на чолі з фараоном Рамзесом II зазнала поразки, а самому фараонові на превелику силу вдалося врятуватися й повести залишки своєї армії в Єгипет. Рамзес II урахував уроки своєї поразки, знову зібрав значну армію й, використовуючи її силу й своє дипломатичне мистецтво, почав поступово витіснити хетів зі Східного Середземномор'я. Залежні від хетів дрібні князівства Палестини й Сирії стали проявляти сепаратизм і були не проти знову перейти на сторону Єгипту. До того ж ускладнювалася політична обстановка в самому Хетському царстві. Після смерті царя престолом насильно заволодів його молодший брат Хаттусили III, що відсторонив від влади свого племінника. Почуваючи неміцність свого положення, Хаттусили III не міг вести рішучу боротьбу з Єгиптом. До того ж на південно-східних кордонах Хетського царства стала підсилюватися Ассирія, загрожуючи володінням хетів у північній частині Східного Середземномор'я

У зв'язку із цим між Єгиптом і Хетським царством намітилося зближення, що закінчилося мирним договором (1280 р. до н.е.). Відповідно до договору, більша частина Сирії й Північна Фінікія стали зоною хетського впливу, а Палестина й Південна Фінікія – єгипетського. Сторони зобов'язалися видавати перебіжчиків, підтримувати один одного військовими силами проти внутрішніх і зовнішніх ворогів. Єгипет став постачати до Хетського царства хліб, а хети ввозили до Єгипту залізо, срібло, ліс. Договір був скріплений династичним шлюбом: дочка хетського царя стала дружиною Рамзеса II [3, с. 20].

Тепер Хаттусили III зміг виступити проти Ассирії. Спроба зупинити ассирійське просування за допомогою вавилонян не вдалася. Ассирійці розбили вавилонян, захопили Митаннію й дійшли до Каркемиша. Хаттусили III на превелику силу стримував їхній натиск. Його спадкоємці продовжували активну політику лише на заході, а на півдні й сході обмежувалися оборонними діями.

Скориставшись тим, що греки розгромили Троянське царство у II половині XIII ст. до н.е., хети захопили Троаду й зруйнували Сарди. Однак цей успіх, як виявилось, став останнім проявом хетської могутності. Наприкінці XIII ст. до н.е. створилася потужна коаліція так званих «народів моря» (племена з узбережжя й островів Егейського моря – Н.Н.), що відрізнялися строкатим етнічним складом, але говорили на індоєвропейських мовах. Як смерч, вони обрушилися на держави Передньої Азії. Єгипту на превелику силу вдалося відбити їхній напад. Але Хетське царство не вистояло. «Народи моря» розгромили хетські війська, не допомогли й знамениті хетські колісниці. Столиця Хаттуса була взята штурмом, піддалася повному руйнуванню, а Хетська держава назавжди припинила своє існування (близько 1190 р. до н.е.). На місці Хетської держави, в XII–VIII ст. до н.е. існував ряд дрібних держав, що зберігали хетські традиції й культуру. Найбільш процвітаючими з них були Табал і Хатти зі столицею в Каркемиші. До кінця VIII ст. до н.е. більша частина цих держав була в руках Ассирії. Хетські мови й хетська писемність зникають, а сама назва хетів забувається [2].

Таким чином, хети створили третю велику державу Стародавнього Сходу, що суперничала з Єгиптом і Вавілонією. Проблеми вивчення розвитку хетської держави становлять великий науковий інтерес. Завдяки документальним джерелам і сьогодні ми пізнаємо ще більше про рівень їх культури, розвиток законодавства, міжнародні відносини, релігійні уявлення.

Список використаних джерел:

1. Ранняя древность // История древнего мира / Под ред. И.М.Дьяконова, В.Д.Нероновой, И.С.Свенцицкой. – М.: «Наука», 1983. – Кн. 1. – 384 с. с карт.
2. Хетська держава в період Новохетського царства [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://daktu.info/2012-11-24-20-56-54/2773-xetska-derzhava-v-period-novoxetskogo-carstva.html>
3. Зінченко А. Історія дипломатії: від давнини до початку нового часу. Навчальний посібник. – Вінниця: Нова книга, 2002. – 564с.